

Karlo Kosor

Sinj

MALI KONVERZACIONI RJEČNIK »ZVANIK NOVI«

1. *Mjesto »Zvanika novoga« u povijesti hrvatske leksikografije.* Povijesne okolnosti u kojima se našao hrvatski narod nakon gubitka svoje samostalnosti silile su ga da uči i poznaje jezike svojih gospodara. Plemićki i građanski sinovi učili su te jezike u gradskim školama, a svećenički redovnički kandidati u kaptolskim i samostanskim školama u domovini i u inozemstvu. Strani činovnici koji su imali različite službene veze s hrvatskim narodom i strani misionari koji su nakon Tridentinskoga sabora (1563) pristizali u naše krajeve bili su prisiljeni da koliko-toliko nauče hrvatski jezik. No osim tih školovanih ljudi, za koje su se pisale posebne gramatike i sastavljali višejezični rječnici, bilo je stranih i naših trgovaca i obrtnika koji su podržavali između sebe poslovne veze, a i putnika koji su iz različitih pobuda putovali u tuđe zemlje. Svi su oni osjećali potrebu da znaju bar najosnovnije pojmove i riječi jezika i ljudi s kojima su kontaktirali.

Za takve se ljude već oko polovice 16. stoljeća pišu kraći konverzacioni rječnici¹⁾ s ograničenim brojem riječi i izraza iz svakidašnjega života. Bili su manjeg, obično džepnog formata i opsezali neznatan broj strana. Jedan takav konverzacioni, talijansko-hrvatski rječnik tiskan je »novim načinom« u Mlecima 1737. Kao dvojezični rječnik nosi i dvostruki natpis, talijanski i hrvatski. Talijanski glasi: *Vocabolario nuovo con quale ciascuno da se stesso potrà benissimo imparare a parlar Italiano in Slavo. Nuovamente dato in luce a beneficio universale de Viandanti.* Hrvatski je natpis doslovni prijevod talijanskoga: *Zuanik novi S'koim Suakij od Sebbe Samoga mochi-chie priddobro nauciti Ragovoriti LatinSchi ArvaSchi. Nouim nacinom dano na-Suitlo za blagodam Obchenoo od putnikou. In Venezia, M.D.C.C. XXXVII.*²⁾ Ispod toga je opaska: »Si vende da Bartolo Occhi Libraro sù la Riva de' Slavoni apresso il Ponte della Madonna all' insegna di S. Domenico. Con Licenza de' Superiori.«

2. Autor »Zvanika« i godina njegova postanja. Autor »Zvanika« ostao je u potpunaj anonimnosti. Svoje ime i prezime ne spominje ni u natpisu niti igdje u tekstu. Ipak se na osnovi jezika može zaključiti da je bio čakavac s područja srednjega čakavskog govora. Vjerojatno iz Trogira.

U natpisu se kaže da je *Zvanik* 1737. »nuovamente dato in luce«, odnosno da je »novim načinom« izdan na svjetlost. Znači da to nije njegovo prvo izdanje. Koliko je izdanja doživio prije 1737, za sada se ne zna. Na strani 16. pisac donosi na ogled pismo kako bi sin imao pisati ocu iz Mletaka, gdje se navodno nalazi na školovanju. Pismo je datirano: »Li 13. del Mese d' Agosto nell' Anno 1655«. Naravno, to je fiktivan datum. No možda je 1655. i stvarna godina kad je *Zvanik* napisan. Prema tome, to bi mogla biti i godina njegova prvog izdanja. No bez obzira na izdanja između 1655. i 1737, na osnovi riječi »nuovamente dato in luce« može se sa sigurnošću reći da je *Zvanik* prije 1737. bio tiskan bar jedanput.

3. Sadržaj »Zvanika«. Stariji hrvatski pisci redovito pišu predgovore ispred teksta svojih djela. U njima čitateljima kazuju komu djelo namjenjuju, što ih je potaklo na pisanje, ističu pravopisne i jezične teškoće u vezi s pisanjem i tiskanjem djela, ograđuju se od njegovih nedostataka, mole čitatelje neka im ne zamjere nedostatke i neka namjesto njihova nesavršena djela napišu i objave bolje i savršenije. Autor je *Zvanika* sve to propustio. Pošto je drugu stranu ostavio praznu, na 3. strani u dva stupca donosi tekst, s lijeve strane talijanski, s desne paralelni hrvatski. I tako do kraja strane 20. Iz toga redosljeda može se zaključiti da je autor pisao svoje djelo prvotno za Talijane, drugotno za Hrvate. To se dade zaključiti i iz riječi: »Za moć lagše razumiti i govoriti Italijani arvaski toliko (Ĥ)rvati talijanski.« (17)³. A i iz ostaloga gradiva, koje začudo nije nanizano abecednim redom nego grupirano pojmovno, iako ne tako izrazito.

Putnik, kojemu je *Zvanik* namijenjen, putuje na konju iz Mletaka put Trenta i Bolzana. U Bolzanu konakuje. U svezi s putovanjem spominju se i neki gradovi susjedne Austrije (Innsbruck, Beč), Švicarske (Bazel), Njemačke (München, Nürnberg), ali bez veze s nekim izrazom. I u tome je osobitost *Zvanika* da neke riječi donosi u sklopu s drugim riječima s kojima čine kraće ili duže izraze, a neke neovisno o drugim riječima i izrazima. Ipak, i one stoje u nekoj daljoj svezi s odnosnim izrazima.

Pisac prati svog putnika do svratišta i kazuje mu koje će talijanske i hrvatske riječi i izraze upotrijebiti pri susretu s vlasnikom svratišta, pri pogađanju za hranu i spavanje i smještaj konja. Sutradan ga vodi po trgovinama i obrtničkim radnjama, gdje kupuje različitu robu i daje sašiti neke odjevne predmete i obuću. Vodi ga i na sajmište gdje prodaje konja, k brodaru s kojim se pogađa za prijevoz do Beča (!) i k cariniku kojemu plaća carinu. Niže nazive za crkvene i civilne predstavnike i ljude različitih staleža, nazive za vrste robe, boja, kovina, ruda, masnoća, hrana, životinja, dana, mjera, novaca, pravnih naziva koji se rabe u sudskim parnicama. Donosi obrazac pisma u kojemu sin moli oca iz Mletaka da mu pošalje novaca da kupi neke knjige i plati učitelja. Na četiri strane

(17—20) navodi neke izraze u pet različitim vremenima: prezentu (vrime sadanje), perfektu (vrime dospiveno), imperfektu (vrime nedospiveno), pluskvamperfektu (vrime davno dospiveno) i futuru (vrime greduće). Zatim: Očenaš, Zdravomariju i Vjerovanje na hrvatskom jeziku s latinskim natpisom: *Pater noster, Ave Maria, Credo*. Posljednje dvije strane knjižice obuhvaćaju katalog hrvatskih knjiga koje su se mogle nabaviti kod knjižara Bartola Occhija. Naslovi se navode opisno i na talijanskom jeziku. Izuzetak su: *Villa Slouinska*,⁴⁾ *Put Nebeski* i *Ostan Boxije Gliubavi*. Iz natpisa, koji glasi: »Da Bartolo Occhi libraro sopra la Riva de' Slavoni all' Insegna di San Domenico al Ponte della Madonna si vendono li Libri seguenti in Lingua Slava,« očekivalo bi se da će naslovi biti navedeni na hrvatskom jeziku. Ako se još doda da je knjižica velika 14 x 8 cm, onda je time sve rečeno što se može reći o njezinu sadržaju i formatu.

4. *Pismo »Zvanika«*. *Zvanik* je pun tiskarskih pogrešaka i nedosljednosti u pisanju pojedinih glasova i riječi. Nekim riječima nedostaje jedno slovo: *donesi-m* (: donesimi, 4), neke imaju slovo koje im ne pripada: *na roku* (: na ruku, 5), u nekima su slova nepravilno pisana: *jedun* kapu (: jednu kapu, 6). U nekih su slova tako osakaćena da se ne mogu pročitati bez talijanskoga teksta: *kada-hi-nyh imati* (: kada ću ih imati, 7), *ja-bih hotio da-ini vciu fc yednu kola nu od zlatta* (: ja bih hotio da mi učiniš jednu kola(j)nu od zlata, 7).

Glavna je karakteristika *Zvanikove* grafije pisanje pojedinih glasova s dva znaka ili više njih. Odatle i teškoća: kako treba čitati neke riječi. To posebno vrijedi za glasove c—č, s—š, jer se čini da se pisac kolebao između čakavizma i čakavizma. Glas c redovito bilježi sa č: *Mneči* (3), *česar* (10). No istim znakom bilježi i glas č: *četire* mire (4), *par bičaju* (6). Palatal š piše sa fc: *mefctar* (7), ali dosta rijetko. Češće ga piše sa f: *zafto* (6) i sa ff: *koffulya* (12) kao i glas s: *gofpodine* (5), *meffo* (4). Na osnovi toga kolebanja u pisanju moglo bi se zaključiti da se pisac kolebao između čakavizma i čakavizma. To donekle potvrđuju i dublete: *čuda* (5) — *cuda* (6), *covik* (11) — *človice* (14), *veccer* (3) — *večeron* (5). Glas č ima redovito kao c: *cetiri* (9), *carapar* (11).

Vokal i piše kao i i kao y: *lipota* (3), *lyp* (3). Tim istim znakovima piše i j: *iutro* (3), *yaya* (5). Glas é kao ch: *ja chu* pojti (17) ili kao chi: *hochiu* (5). Nekada i kao h: *noh* (4). No to je očita tiskarska greška. U *Zvaniku* ima tragova čakavskog konsonanta t': z *dobron srityom* (5). Sekundarno *toj* dolazi u imenici: *uskrsnutje* (puti vskarsnutye, 22).

Palatal lj dolazi nekad kao gli: *vaglia* (14), nekad kao ly: *nedilya* (14), a palatal nj sad kao gn: *ogagn* (12), sad kao ny: *pomankanye* (8). Jedanput i kao ni: bez *pomankania* (9). Gutural k redovito se piše kao k: *likar* (11), *peetak* (13). Izuzetno i kao c: *cogna* (4), *zacleta* (15). Znak u služi ne samo za vokal u nego često i za konsonant v: *spuxi* (5); — *oui* (5), *deuet* (9).

5. *Jezične osobine »Zvanika«*. Jezik je *Zvanikov* čakavsko narječje s primjesama štokavskog narječja. Autor ga naziva *hrvatskim*. Glavne su mu karakteristike:

Namjesto *ča*, *zač* dolazi samo *što*, *zašto* (6).

Prema starom nazalu *ę* iza konsonanta *j* stoji *a* u gl. *prijati* (priati, 4). Prema štokavskom obliku *igla Zvanik* ima *jagla* (12).

Vokal *u* u stranim riječima stoji namjesto stranoga *o*: *bulita* (: *boleta*, 4), *kolur* (: *colore*, 11), *lepur* (: *lepore*, 13), *kuram* (: *corame*, 13), *kuntenat* (: *contentus, contento*, 5), itd.

Stari glas *jat* (*ě*) redovito daje *i*: *sviču* (5), *likar* (11), *misec* (13), *srida* (13), *čovik* (14), *naprid* (14), *dila* (19), *vitar* (20), *divica* (20), ponekad *i e*: *seno* (4, 13), *sedite* (4), *ovde* (8) pored *ovdi* (5), *starešine* (20).

Glas *đ* redovito prelazi u *j*: *preja* (12), *poj* (19), *meju* ženami (21), *rojen* (21) i u tuđici: *uzenjija* (: *uzendija*, 6).

Skupina *-jt-* i *-jd-* iz sveze gl. *iti* (ići) ostaje: *pojti* (5), *najti* (7); — *dojdem* (19), *najdem* (19), *uzajde* (21). Present od *iti* glasi: *iđem* (*idyem*, 3), *iđemo* (*idyemo*, 20), odnosno: *idjem*, *idjemo*.

Skupina *-stj-* redovito daje *šč*: *jošće* (4), *godišće* (5), *bašćinu* (15), *odpušćamo* (21), ali: *krstjaninu* (20).

Namjesto skupine *-hv-* dolazi *f*: Bog budi *pofaljen* (3), bud *faljen* svemogućí Bog (20), *zafaljujen vam* (7).

Na kraju pojedinih riječi i oblika vrlo često stoji *n* umjesto *m*: koliko *san van* dužan (5), *pitan* (: *pitam*, 15), *iman* (19), *gren* (19), *sedan*, *osan* (9), *z dobrin večeron* (5), *zakonitin* (20). No nisu rijetki ni oblici sa *m*: *umijem* (4), *priporučujem se* (6), *ne znam* (8), *molim* (16), ja *sam* kael (6), *sedam* (6), *vam* (16).

U imperativu se ponekad gubi *i* iz imperativnog nastavka *-i*, *-ite*: *poj* (pođi, 19), *doneste* (5), *hote* (: *hodite*, 8).

Glas *lj* nekada daje *j* pa imamo *postejju* (5) pored *postelja* (12). Na početku nekih riječi gubi se okluziv pa bude: *kanica* (13) mj. *tkanica*, *šenica* (12) mj. *pšenica*, *tić* (13) mj. *ptić*.

Imenica *kći* glasi *hći* (11), a imenica *čovjek* jedanput *čovik* (11), drugi put *človiče* (14), odnosno *cloviče*.

Skupina *-čr-* nekad se piše sa *car*, npr. *carglieni* (12), a nekad sa *čar*, npr. *čarnij* (12). U prvom slučaju vjerojatno treba je čitati *črljeni*, a u drugom *crni*, jer, kako je rečeno, pisac glas *č* piše sa *c*, a glas *c* sa *č*.

Glas *h* redovito stoji gdje mu je po etimologiji mjesto: *kruh* (4), *kuhano* (4), *hoću* (5).

Konsonant *l* ostaje bez promjene na kraju riječi: *sol* (4), *stol* (12), *oral* (*aquila*, 13), *vol* (15), *pol* (7), *zval* (7). Inače prelazi u *o*: *došao* (3), *tratao* (5), *hotio* (6) itd.

Akcentuacija se *Zvanika* može donekle izvesti iz dvostručenja vokala i konsonanata. Dvostruki vokali označuju dužinu sloga i ujedno dugosilazni ili dugouzlazni akcent: *graad* (3), *peetak* (13), *liipo* (6), *sool* (4),

kuupiti (6). Dvostruki konsonanti označuju da je slog ispred njih kratk i da na njemu stoji kratkosilazni ili kratkouzlazni akcent: *ribbar* (11), *occe* (16), *middo* (12), *dillo* (7), *ranno* (7), *morre* (mare, 11), *kozza* (13). Od toga ima i odstupanja: *meffo* (carne, 4), sedam *libarr* (6), *frattar* (11), *bylli* (12), *zlatto* (12). Na nekim riječima dolazi znak `: *ovè* (7), *ù stallu* (5), *stò* (hochiete (6), *suè ouè* ftuari (7), *kriu* (7). *zà zuati* (19), ali, kako se čini, više kao pravopisni ukras nego kao akcenatski znak, jer negdje stoji na dugom, negdje na kratkom, negdje na naglašenom a negdje na nena-glašenom slogu.

Genitiv pl. svršava ili na *-a*: *osan milja* (3), četrnadeste *dinara* (5), ili na *-ov*: *od putnikov* (v. natpis), *par postolov* (7), *odpušćenje grihov* (22), ili na *-i(h)*: *od škudih* (6), tisuća *putih* (7), *jaspri* (16), a nekad bez ikakva nastavka: *pet libar* (6), *bičav* (6), šest *stotin* (16), *pet gazet* (7).

U konstrukciji pojedinih izraza i rečenica pisac *Zvanika* stoji pod jakim utjecajem talijanskog jezika. U duhu tog jezika upotrebljava prijedlog *za* s infinitivom umjesto zavisne rečenice s veznikom *da*: *za jahati* u Bolzanu, »*per cavalcare a Bolzano*« (3), — *Koliko ćete mi uzeti za dovesti me tja do Beča, »a condurmi sino a Viena*« (8). Talijanski prijedlog *da* prevodi prijedlogom *od* mj. iz: *Od koga mista idete, »Da che logo venite*« (4). Talijanski neodređeni spolnik *un* prevodi sa *jedan*: *Ašu, piši jedno malo, »Orsù scrivi un poco*« (8). Ropski prevodi i izraze: »*con buona notte*«, *s dobrim večerom* (5), — »*servarmi la fede*«, *sahraniti mi viru* (15), — »*Io vi faccio intendere*«, *Ja vam činim razumiti* (16). Poneki izraz nije ropski prijevod talijanskog izraza, ali je neobičan za današnji hrvatski književni jezik: *Neću ovomu škudu, »Non voglio guesto scudo*« (6), — *Zašto mu nećete, »Perchè non lo volete*« (6), — *Z dobre volje, »Volontiera*« (6).

6. Rječničko blago »*Zvanika*«. U *Zvaniku* ima više talijanskih natuknica za koje pisac ne bilježi paralelna hrvatska značenja, nego iste natuknice u hrvatskom obliku, npr.: *duca* je *duka* (10) a ne *vladar, vojvoda* i sl., *colore* je *kolur* (11), a ne *boja, mast, stagno* je *stanj* (12) a ne *kositer, lepore* je *lepur* (13), a ne *zec*. Zanimljivo je da pisac nije znao za *ponedjeljak* i *utorak*, nego za tal. *Luni* ima *prvi dan*, a za tal. *Marti* hrvatski *utori* (tj. dan), (13).

Hrvatski leksički fond potječe iz četiri izvora: iz hrvatskoga, talijanskoga, latinskoga i turskoga jezika. Prvi i najvažniji je izvor čakavsko-štokavsko narječje ikavskoga izgovora. Drugi ili tal. izvor ima sva obilježja mletačkog narječja. Dva su druga malo zastupana, samo s nekoliko riječi. Iz svih tih izvora značajnije su riječi:

agust: Trinaest od miseca *agusta* (16). AR ima tu natuknicu s potvrđama od 13. st. Značajno je da autor *Zvanika* nije znao za njezinu paralelu u hrv. jeziku *kolovoz*.

ašu: *Ašu*, vodi konja u štalu (4), — *Ašu*, piši jedno malo (8). Autor je riječ upotrijebio u zn. tal. uzvika »*orsù*«, »*hajde, deder*«. Mogla bi se čitati i kao *asu*, »*assu*«. AR nema te natuknice.

baštati: Gospodine meštre, *bašta* li vam skrojiti sve ove stvari; — Gospodine, . . . rašto bih se zval meštar da mi ne bi *baštalo* skrojiti ih (7). AR ima *bastati* i *baštati*, *bastati* od 16, a *baštati* od 18. st. S obzirom na nejasnu *Zvanikovu* grafiju riječ bi se mogla čitati i sa s i sa š. Pisac ju je upotrijebio za tal. glagol *bastare*.

bikar, »mazzelaro« (11). AR ima *Bikar* kao vlastito ime, a *bekar* u zn. »mesar«. I *bikar* i *bekar dolaze* od tal. *beccaro*, hrvatski »mesar«, za koju riječ autor *Zvanika* nije znao.

britvac, »barbiero« (11). U *Zvaniku* »brituaç«. Budući da se pisac *Zvanika* koleba između c i č, možda bi se riječ mogla čitati i *britvač*. AR nema te riječi.

bulita, »la boletta«: Imate li *bulitu* (4). AR nema te tuđice. Pisac ju je upotrijebio za tal. *bolela* (*bolletta*), hrvatski *propusnica*.

čarapar, »calzolaro« (11). Riječ je tur. podrijetla (usp. tur. čorap). AR ima tu riječ samo iz Vukova rječnika. *Zvanik* nam daje za nju mnogo stariju potvrdu.

čizma, »stivale«: Ja bih hotio . . . *čizme* (*stivali* 7). AR ima riječ iz više izvora, od kojih je najstariji iz 16. st. Riječ dolazi od tur. *čizme*.

čuda, »troppo«: To je *čuda* doistine, »Egli è troppo per certo« (5), — Nije *čuda*, »Non è troppo« (5). AR ima tu riječ u značenju *čudo*, miraculum, a ne u značenju *odveć*, *odviše*, *magis*, *nimis*.

dačij, »dazio«: Ja bih (h)otio platiti *dačij* (»daci«), »Io vorrei pagar il dazio« (9). AR ima samo jednu potvrdu, i to u pluralu. *Zvanik* daje drugu potvrdu u singularu, a u zn. tal. *dazio*, hrvatski »danak, carina«.

dačijar, *daziario*: O gospodine *dačijaru* (9). AR ima riječ iz Belostenčeva rječnika, ali u značenju »koji daje daću, lat. *tributarius*, *stipendiarius*«. U *Zvaniku* riječ znači »koji kupi daciju«, tal. *daziere*, *daziario*.

dindio, »pipione« (5). AR nema te natuknice. Autor ju je *Zvanika* donio kao sinonim tal. riječi »pipione« (*pippione*), hrv. »golubić, golupče«. Međutim, *dindio* znači »puran, tukac«, a *golubić* i *puran* nisu baš ista stvar!

duka, »duca« (10). AR ima riječ pod br. 2. u zn. »gospodar, vladalac« s opaskom da može značiti i »herceg, vojvoda«. Pisac je *Zvanika* znao za naziv *vojvoda*, ali ga je upotrijebio za tal. *capetano* (pogr. »capelano«, 11).

fudra, »fodro« (12). AR nema te natuknice. B. Klaić je dovodi u vezu s njem. riječi *Futter* (Usp. Veliki rječnik stranih riječi, Zagreb, 1972). U današnjem tal. književnom jeziku glasi *fodera*, hrv. »podstava«.

galija, »galera« (11). Riječ dolazi od tal. *galea*, mlet. *galia*. AR ima za nju potvrde od 16. st.

gazeta, »carantano«: Dvadeset i pet gazet (7). Riječ dolazi od mlet. *gazeta*, »mali mjedeni novac«. AR ima najstariju potvrdu iz moralke A. Kadčića (1729).

haljak, »tabaro« (6). AR ima riječ iz Vukova rječnika s jednom potvrdom iz Sinja. *Zvanik* ju je zabilježio više decenija prije Vuka.

kael, »contento« (6). Riječ dolazi iz tur. *kail*. AR je ima s najstarijom potvrdom iz Razgovora fra J. Banovca (1763). *Zvanik* daje za nju potvrdu iz g. 1737.

kalivati, »callare«: Zašto kaliva (6). Glagol je načinjen od tal. *callare* (*calare*), »padati, smanjivati se«. AR je ne donosi.

kalpak, »bereton« (6). Riječ izvedena od tur. *kalpak*, »visoka kapa naokolo pokrivena krznom«. AR je ima s potvrdama od 17. st.

kančelir, »cancelier«: Jedan kančelir od svita (14). AR ima za riječ tri potvrde, od kojih je najstarija iz 16. st. *Zvanik* pruža četvrtu potvrdu, u značenju »javni bilježnik«, »uno cancellier di consiglio«.

kola(j)na, »collana«: Zlataru, ja bih hotio da mi učiniš jednu kola(j)nu od zlata (7). AR nema te riječi. U *Zvaniku* između kola- i -nu ima prostora za jedno slovo. Zato je riječ transkribirana s umetnutim (j). AR nema ni *kolana* ni *kolajna*. Riječ je tal. podrijetla, *collana*, a znači »ogrlica, lanac o vratu, đerdan«.

kolur, »colore« (11). AR ima riječ s potvrdama od 15. st. Hrvatski oblik *kolur* načinjen je od tal. *colore*.

koplja, »copia«: Jedna koplja (»kopglia«, 15). Od tal. *copia*. AR nema *koplja* nego *kopija* u zn. »prijepis, otisak, snimak«.

kuntenat, »contento«: Ja san kuntenat (5). Od lat. *contentus*, tal. *contento*. AR ima za riječ dosta potvrda, od kojih je najstarija ona iz 15. st.

kuram, »corame« (13). Od tal. »corame«. AR ima *koram* s dvjema potvrdama, s jednom iz Aritmetike fra M. Zoričića (1766) i s jednom iz »Slovinca« (1881). Oblik *kuram* nema.

lancun, »lenzuolo«: Dajte mi dobru posteju s lancuni novima (5). Od tal. *lenzuolo*. AR ima natuknicu s najstarijom potvrdom iz 15. st.

latun, »ottone« (12). Od mlet. *laton*, »žuta mjed«. AR ima riječ s jednom potvrdom iz 17. st. i iz dubrovačkoga govora. *Zvanik* daje potvrdu za prvu polovicu 18. st.

lepur, »lepore« (13). Od tal. *lepore*, hrv. »zec«. AR nema te riječi.

libar, »libro«: ... za kupiti mi libar (gen. pl., 16). Od lat. *liber*, tal. *libro*, hrv. »knjiga«. AR ima više potvrda za tu riječ od početka 16. st., ali ni iz jednoga rječnika.

libra, »lira«: ... sedam libar veroneških (6). Od lat. *libra*, tal. *lira*, »nekakav novac«. Prema AR riječ se po primorju upotrebljavala od 13. st.

librica, »lira«: koliko od librice (14). Deminutiv od *libra*, tal. *libbra*, »mjera za težinu«. AR ima riječ u izvoru od 15. st.

maštel, »orna«: Koliko maštel (12). Riječ se može čitati *mastel*. Od tal. mastello, hrv. »kaca, drveni sud«. AR ima najstariju potvrdu iz Ukazanja fra S. Badrića (1745). *Zvanik* iz 1737!

merlar, »merzaro«: koji prodaje mrižice (11). Od tal. merlaro, »trgovac koji prodaje mrižice, čipke«. AR nema te riječi.

meštar, »maestro«: Meštre, koliko san dužan (7). Od njemu. Meister, ovo od lat. magister, hrv. »majstor, zanatlija«. AR ima potvrde iz djela 15. st. i iz više rječnika.

meštric, »artigiano« (11). Deminutiv od meštar. U AR znači »neznan, slab meštar, učitelj«. U *Zvaniku* isto što tal. artigiano, hrv. »zanatlija, obrtnik«.

milja, »miglia«: Koliko je milja (3). Od tal. miglio, a ovo od lat. millia (tj. passuum, tisuću koračaja), »mjera za daljine«. AR: u izvorima od 16. st.

mulo, »mulo« (13), »mazga, mazgov«. AR nema te natuknice. Ima u istom značenju *mula*, *mulac*.

naprćaj (»napartyay«), »la somma«: Koliko naprćaj (14). Znači »zbroj, zbir ;iznos, svota«. AR nema te riječi.

nav, »nave« (11), »veliki brod«. AR ima više potvrda iz starijih hrvatskih pisaca, ali nijedne iz starijih hrvatskih rječnika.

oštar, »oste«: Dobar večer, gospodine *oštaru* (3), krčmar, gostioničar«. Riječ načinjena prema tal. osteria. AR: dolazi u djelima starijih hrvatskih pisaca. U rječniku nijednome.

pan, »panno«: Ja bih hotio kupiti . . . pana i veluda (6), »vrsta sukna«. Od tal. panno. AR ima riječ iz djela dvaju starijih pisaca.

piz, »peso«: Koliko od piza (14), »teret, težina, uteg«. AR ima potvrde iz nekih hrvatskih govora 19. st.

polaća, »pallazzo« (13). Od tal. palazzo, »palača, dvor, velika zgrada«. AR ima velik broj potvrda iz starijih hrvatskih pisaca i rječnika.

pomanjkanje, »mancamento«: Što ja znam, on je bez pomanjkanja (9), »nedostatak, mana, greška«. Govor je o konju koji se prodaje. AR ima riječ s potvdama od 16. st.

pokrivka (»pukriuka«), »coperta«: (12), *pokrivač*. AR ima tri potvrde: iz Stulićeva rječnika, iz djela M. Vodopića i fra G. Martića. *Zvanik* daje mnogo stariju potvrdu.

potkovatelj (»podkouategl«), »ferraro«: Gospodine, bio je potkovatelj kriv (9). AR nema te natuknice.

pročes, »processo«: jedan pročes (13), »parnica«. Od tal. processo. AR ima tri potvrde starije od 18. st. *Zvanik* ima za 18. st.

soldat, »soldato« (11). Nekada je riječ označivala vojnika koji je primao plaću od vladara ili države za koje se borio. U naše doba označuje svakog vojnika. U AR najstarije su potvrde iz 16. st.

stanj, »stagno« (12). Od tal. stagno, »olovo, kositer«. AR ima samo jednu potvrdu, i to iz djela fra F. Glavinića (1628). *Zvanik* daje drugu potvrdu.

škud, »scudo«: Jedan škud od srebra (8), — Neću ovomu škudu (6), — Od ovih škudih od zlata (6). Riječ se može čitati i »skud« sa s. AR nema *skud*, ima *škud* s najstarijom potvrdom iz M. Držića.

štala, »stalla«: Hoću pojti u štalu viditi moga konja (5). Od njem. Stall, tal. stalla, »staja, zgrada ili prostor određen za boravak blaga«. AR ima potvrde od 16. st.

termin, »termine«: Poj i navisti termin protivnoj strani (15). Od lat. terminus, tal. termine, »rok, određeno vrijeme«. AR ima riječ kao pravni pojam s najstarijom potvrdom iz 15. st., ali ni iz jednoga starijeg rječnika.

toljar, (»tolyar«), »rainese«: Neću ti dati veće od jednoga toljara (8), — Pol toljara (7). Od njem. Taler, engl. dollar, hrv. talir, vrsta novca. AR ima potvrde iz Vitezovića, Kavanjina i F. Kurelca.

tratati, »trattare«: Ne bojte se, biti će tratan dobro (5), — O ti si ga tratao dobro (5). Od tal. trattare, »njevovati, hraniti; gostiti, častiti«. AR ima najstarije potvrdu iz fra Ivana Ančića (17. st.).

Tudešak, »Todesco« (11); od tal. Todesco, Nijemac. AR ima iz Vukova i Ivekovićeva rječnika.

tukati, »toccare«: Ja hoću tukati pineze (8). Od tal. toccare, »taknuti, dotaknuti, dodirnuti«. AR: br. 5. potvrde iz nar. govora.

uzendija, »la staffa«: Drži mi uzenjiju (uzenyiyu, 6). Od tur. uzengi, özengi, »stremen; kvaka, petlja«. AR ima natuknicu s više potvrda.

velud, »veluto« (11). Od tal. veluto, »vrsta baršuna, samet, kadifa«. AR ima riječ s najstarijom potvrdom iz B. Krnarutića (16. st.).

zaklad, »il pegno«: Daj mi jedan zaklad (15), »znak, dokaz«, Danas se redovito upotrebljava u zn. »zaklada, zalog«. (Usp. Iveković—Broz: Rječnik hrvatskoga jezika, Zagreb, 1901).

zapačanje (zapačanye, zapačan), »impedimento«: (Svaki krstjanin) ima slišati misu svaku svetkovinu zapovidnu, ne budući *zapacan* zakonitim *zapacanjem* (20). Prema tal. impacciare, »smetati, priječiti, zaprečavati«.

zapačati, »impacciare« (20). V. *zapačanje*.

zvanik, »vocabolario«: *Zvanik* novi... (Usp. natpis djela). Ovdje isto što *rječnik*. Inače *zvanik* je »pozvani gost, lat. conviva, tal. invitato«.

Katalog hrvatskih knjiga koje su se mogle nabaviti kod B. Occhija

- (23) *Da Bartolo Occhi libraro sopra la Riva de' Slavoni all' Insegna di San Domenico al Ponte della Madonna si vendono li Libri seguenti in Lingua Slava.*

La Rappresentazion della Passion del Signor

Il pianto della Madonna

Dottrina Cristiana del Bellarmino.

Giarula, cioè Testamento Vecchio, e Nuovo, e delle sette Età del Mondo.

Li sette Salmi di Davide.

Evangelio di San Giovanni

Lavabo.

Diverse Orazioni, e Divozioni

Istoria di Oliva

Istoria di Filomena

Istoria della Vita di Giuseppe Figlio Jacob. Libro non mai più stampato

Malta

Clissa

Starababa con diverse Canzonette

Specchio di Confessione

Salterio per li putelli

Litanie della Madonna

Canzonetta del Tovare

Vita di S. Maria Madalenna

Dizionario Italiano, Latino, Illirico

Rosario della Madonna

Guerre di Viena, e la sua liberazione

Libro dell' Inferno

Libro detto Budin, che contiene la pressa di Buda.

- (24) *Villa Slovinska.*

Figliol Prodigio del Gondola

Iuanicio che tratta delle Donne caste, del Pater Noster, e delli Salmi di David, ed altre cose con la sua effigie in Rame.

Preparazione alla Messa in foglio

————— dette in Libretto

Dies Ira composizion Nova

Fior di Virtù

Salmista di David del P. Georgi

Conforto degli Agonizanti per ben morire in grazia di Dio, di

D. Luca Terzich

Direttorio de Confessori:

Put Nebeski

Ostan Boxije Gliubavi

Dottrina grande del Bellarmino

Vita di Novro (nostro, m. o.) Signor Gesù Cristo
Vita della Santissima Vergine.
Offizio della (s)ettimana Santa
Vita di Santa Catarina.

BILJEŠKE

- 1) V. Putanec: Apostile uz »Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum« (1595) Fausta Vrančića. *Čakavska rič*, Split, 2/1971, str. 5, god. I.
- 2) Natpis se djela navodi s tiskarskim pogreškama, kako glasi u originalu.
- 3) Brojke u zagradama označuju strane u *Zvaniku*.
- 4) Natpis zapravo glasi *Vila Slovinka*. Radi se o djelu Jurja Barakovića koje je prvi put tiskano u Mlecima 1614.
- 5) Uz hrvatske natuknice navode se paralelna talijanska značenja kako glase u *Zvaniku*.